

F. Romhányi Beatrix

EGY RÉGI-ÚJ FORRÁS AZ ERDÉLYI DOMONKOSOK TÖRTÉNETÉHEZ

A történeti tudományok egyik sajátossága – szemben a természettudományokkal –, hogy nyugodtan hivatkozhat akár több száz éves publikációkra is, ha azok a téma szempontjából alapvetőek. Mégis gyakran megesik, hogy egyes források elfelejtődnek, kikerülnek a történészek látóköréből, és így a köztudatból. Erre a sorsra jutott az az iratcsomó is, melyet 1859-ben a segesvári evangélikus, egykor a középkori domonkos templom felújításakor találtak a diadalív feletti oromfalba falazva. A forrást 1861-ben publikálta először Fabritius Károly (FABRITIUS 1861), majd az ő nyomán Ipolyi Arnold 1867-ben a Magyar Sionban (IPOLYI 1867). Ipolyi a bevezetőben azzal indokolta az újraközlést, hogy az eredeti publikáció egy eldugott és a katolikusok által nem forgatott kiadványban jelent meg, a Magyar Sionban való közlés által viszont országos ismertségre tehet szert. Ami igaz volt a 19. század utolsó harmadában, sajnos nem volt igaz a 20. században, és így ma sem. A Magyar Sion nehezen elérhető folyóirat, és nem is mindenkinek jut eszébe elővenni egy effajta öreg salabaktart.

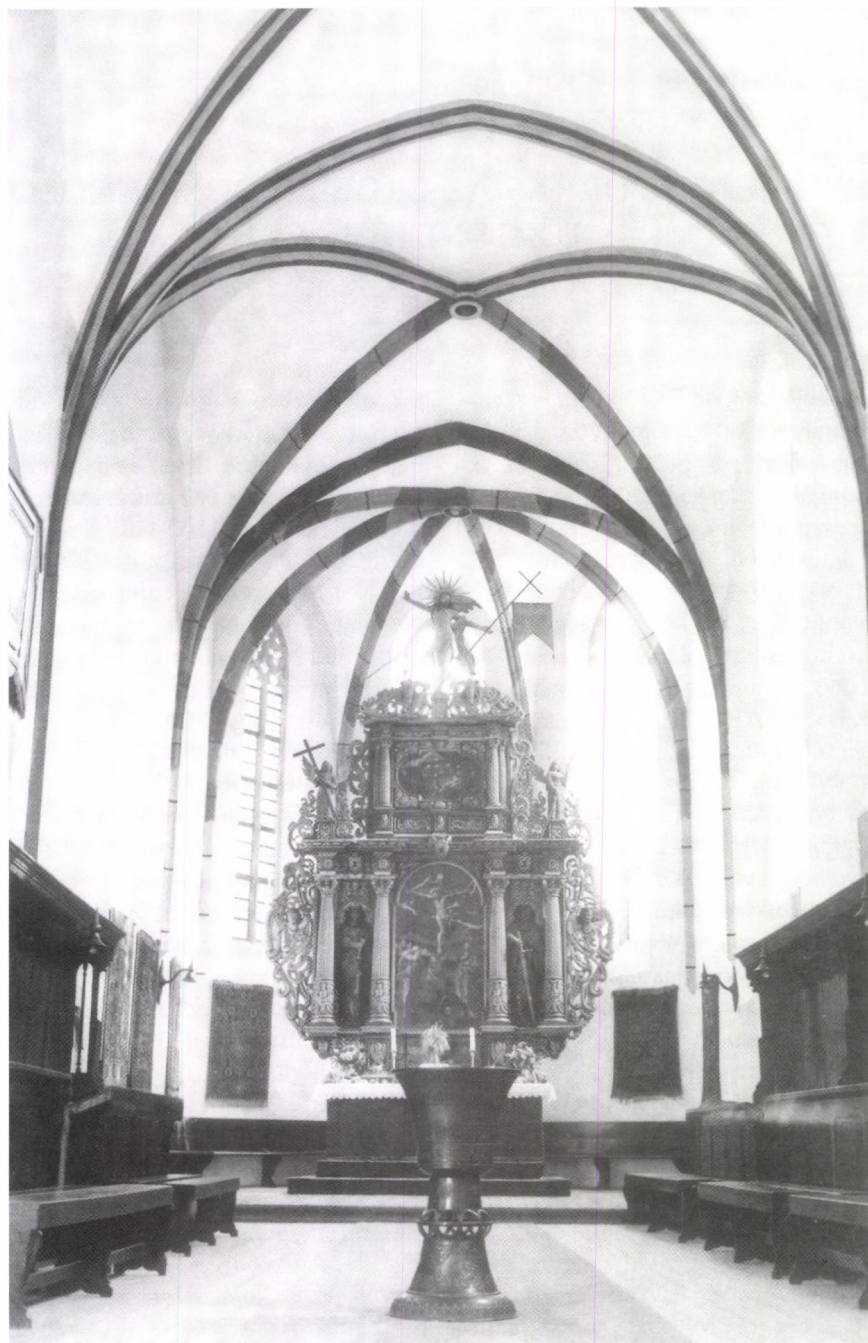
Magát a tárgyalandó forrást Ipolyi közlésében ismerte Harsányi András is (HARSÁNYI 1938), és mint közismertet említi több helyütt, de csak egyes adatait használta fel. A Fabritius-féle kiadásra egy ízben hivatkozik Entz Géza Erdély építészetéről írott művének második kötetében (ENTZ 1996), Ipolyira pedig Mályusz Elemér egy rövid jegyzetében (MÁLYUSZ 1971, 339). A forrás Fabritius-féle kiadásának egyes adatait, bár olykor kissé pontatlanul, használta Adrian Andrei Rusu is (RUSU 2000). Ettől eltekintve viszont úgy tűnik, elkerülte a kutatók figyelmét, jóllehet több vonatkozásában is érdekes adatokkal szolgál az erdélyi, és áttételesen persze általában a magyarországi domonkosok középkor végi életére, a rendtartomány és a kolostorok belső szervezetére, valamint a vallásosságra vonatkozóan is.

Maga a forrás két ember munkája és tematikailag három részből áll. Az első részben Fabri Antal magyar tartományfőnök, egykori segesvári perjel írta össze a kolostor javára tett adományokat nagyjából az 1460-as évektől egészen a 16. század első harmadáig. A máso-

dikban részben Fabri, részben utóda, Köhalmi Péter (Petrus de Rupe) jegyezte le a segesvári konventbe belépő novíciusok nevét évenként, sőt a belépés pontos dátuma szerint, az erdélyi vikariátus összes kolostorának névsorát 1525-ből (Segesvárra vonatkozóan két jegyzék is van az év különböző időszakából, ami még külön elemzést érdemel), továbbá a segesvári konvent¹ tagjainak jegyzékét a nativusokkal² kiegészítve 1529-ből, valamint az erdélyi vikariátus³ perjeleinek nevét ugyanezen év november elejéről. A harmadik rész végül különféle gazdasági természetű feljegyzéseket tartalmaz, az előbbiektől eltérően nem latin, hanem német nyelven. Ezenfelül a kötetben van még egy más kéztől származó német nyelvű feljegyzés is, mely bizonyos adósságok felsorolását tartalmazza, és nincs köze a domonkosok kolostorához (1. kép).

A forrás teljes és részletes elemzése hosszabb időt és nemzetközi összehasonlító anyagot is igényelne, ezért a jelen rövid cikkben csupán néhány kérdést kívánok felvetni, és lehetőség szerint megválaszolni.

Ami az első részt illeti, az ebben leírt történetek egy része ismert más oklevelekből is, Fabri azonban kiegészítette olyan megjegyzésekkel, melyek részben a kolostor szerzeteseinek emlékezetében maradtak fenn, részben talán olyan iratokban, melyek azóta elpusztultak vagy elkallódtak. Az első ilyen történet az idősebb Vízaknai Miklós végrendelete, mely 1465-ben kelt.⁴ Az alvajda végrendeletében a gyulafehérvári és a kolozsvári domonkos kolostor mellett megemlékezett a segesvári konventről is: misék mondásáért többek között Fehéregyház felét rétekkal és egy fél malmot adott. Fabri elmondása szerint az akkor perjel, Selyki György a birtokot eladta Vízaknai Ferencnek 350 fl-ért, amiből megépítették a templom lectoriumát, kifizették a Szt. Kereszt és a Szt. Mária Magdolna képek festőit, valamint felszereléseket vettek a sekrestye és a templom számára. A vevő azonban az ügylet lebonyolításakor csak 300 fl-ot fizetett ki, s 50 fl-nyi tartozását csak fia, az ifjabb Miklós fizette ki hosszas pereskedés után 1524-ben. Eszerint – és erre más adat is van – a domonkosok a nekik adott ingatlanokat nem minden esetben tartották meg, hanem pénz-

1. kép A segešvári domonkos kolostor temploma, ma ev. templom:
Abb. 1. Die Schäßburger „Klosterkirche“ (fotó: Benkó Elek)

zé téve őket egyéb célokra fordították.⁵ Ebből a szempontból is érdekes az az 1488-as adat, amely szerint Gyger Kristóf polgár egy halastóhelyet (*fundum piscine*) akart a segešvári domonkosoknak adni, de mivel kevés hasznot hozott, a kolostor végül nem fogadta el az adományt. Nyilván jobban örültek annak a 80 fl-nak, amit Bolkysz Lászlótól kaptak támogatásként feltehetőleg 1501–1504 között, aki az összeget talán

örökölte, mivel Fabri feljegyzése szerint az eredetileg Swarczin György javaiból származott. A pénzt egyébként a dormitorium építkezéseire és az ácsok kifizetésére költötték.

Megjegyzendő, hogy éppen 1474-ben kaptak a rend kolostorai pápai engedélyt, hogy ingatlant is elfogadhassanak, így minden bizonnyal ennek is köszönhető, hogy a 15. század végén, a 16. elején kapott birtokokat

vagy birtokrészeket még évtizedek múltán is a segesvári domonkosok kezén találjuk.

A kegyes adományok, melyek természetesen gyakran tartalmaztak ingó vagyontárgyakat is, nem csak ingatlant, egy részéről olykor bővebben is megtudjuk, hogy az adományozó milyen okból és pontosan milyen célra adta. Ezek közé tartozik a nagyszebeni Jacobus Sartor (nomen est omen) polgármester adománya, aki azért adott négy miseruhát (casulát) a segesvári kolostornak, mivel fia az ő templomukban volt eltemetve, s az adományért a konvent kötelezte magát, hogy imádkozik az elhunytért, valamint felveszi az adományozót és családtagjait a rend jövevényeinek sorába.

Néhány kiemelkedően nagy adomány külön is említést érdemel. Elsőként Bethlen Miklós, „a konvent örökös patrónusa” adományáról kell szólni, akit egyébként a rend akkori általános elöljárója is részeltetett a rend lelki javaiban. Bethlen Hétúr faluban adott három jobbágytelket, három halastóhelyet, egy majorságot a jószág tartására, egy bizonyos mennyiségű lábas jószágot (ökröket, teheneket, birkákat és sertéseket), valamint több hordó bort és a tized háromnegyedét. Ezenfelül kötelezte magát és családját, hogy a Szt. Kereszt oltár díszítésére ad minden szükségeset: egy ezüst kelyhet, kancsókat, egy ezüst keresztet, továbbá két miseruhát a hozzájuk való dalmatikákkal és antependiumokkal. Végül adott még valamennyi hold szántót a majorhoz. Mindezzért pedig a hét minden napján mondatott misét különféle célokra, nevezetesen: az első misét vasárnap a Szentháromság tiszteletére, hétfőn Szt. Miklós tiszteletére, kedden a néhai Mátyás király lelkiüdvéért, szerdán Geréb Péter és családja lelkiüdvéért, csütörtökön a Szentlélek tiszteletére, pénteken a Szt. Kereszt tiszteletére orgonával és öt ministránssal, szombaton Szűz Mária tiszteletére tetszés szerint, valamint évente két teljes vigiliát: egy halotti vigiliát kilenc olvasmánnyal és misével Szt. Mátyás apostol ünnepének másnapján Mátyás király lelkiüdvéért, és egy másik halotti vigiliát misével Bethlen Miklós és családja lelkéért Szt. Márton ünnepének másnapján. Mindezen felül a konvent természetesen részelteti az adományozót a rend összes lelki javaiban, beleértve a halotti miséket is. A vállalt kötelezettségek közül a keddi és a szerdai mise, valamint a Mátyás király lelkéért mondandó vigilia érdemel figyelmet. Talán nem tévedünk, ha a kérés mögött személyes kötődést sejtünk, hiszen nincsen arra semmilyen utalás, hogy az imaszándékokat Bethlen mások kérésére vagy egyéb kötelezettség vállalás okán illesztette volna a sorba.

Hasonlóan jelentős adomány Polnar Gábor boszniai püspöké, aki a rend tagjaként emelkedett erre a méltóságra. Polnar, aki elnyerte a kolozsmonostori

apátságot is, amellet, hogy saját költségén beboltoztatta az apátság és a kolozsvári domonkosok templomát, bőséges adományt hagyott a segesvári kolostorra is. Megmagasította és beboltoztatta a templomot, orgonát építtetett, üveglablakokat készíttetett, és sok felszerelést adott a templomnak (miseruhákat, dalmatikákat, antependiumokat). Ezenfelül ő emeltette a Mindenszentek oltárát is. Végül halálakor, 1501-ben a kolozsmonostori apátságba hívatta a kolozsvári kolostor szerzeteseit és előttük végrendelkezett. E végrendeletet Fabri nevezetesen mondja, nyilván a hagyományozott értékek nagysága miatt, de talán a végrendelet utóélete miatt is. Polnar a segesvári domonkosok templomának főoltára mellé, a szentélybe kívánt temetkezni, s ezért a kolostornak adott különféle ezüst tárgyakat és 4000 fl-ot. Ezen felül megemlékezett a contrata minden egyes kolostoráról is egy-egy ezüst tállal. A végrendelet vihart kavart. Ahogy Fabri írja: „...et sic sub grandi fulminacione maledictionis suorum consangwineorum (sic! - RB) mandavit exequi testamentum et sic in manibus fratrum suam deo redidit animam et sepultus est, iuxta quod mandaverat, hic circa altare...”. Vagyis miközben a szerzetesek hálás szívvel gondoltak az örökhagyóra, a rokonság átkozódott. Nem csoda, hogy a végrendelet végrehajtása is évekig húzódott, mivel a 4000 fl-ot a rokonok visszatartották. Végül az elhunyt testvére, Polnar Antal, aki ekkor Segesvár polgármestere volt, lezárta a vitát, egy majort és egy kertet adván a kolostornak a Küküllő hídjá mellett, s ráadásul odaadta saját köntösét is, melyből egy zsolozsmázáshoz való selyem capa készült. Ezenfelül adott még két miseruhát is, amiért a konvent kötelezte magát, hogy örök időkre misében emlékezik meg Polnar Antal érdemeiről.

Végig tekintve a végrendelezőkön, döntő többségük befolyásos helybéli polgár volt, de találunk négy plébánost és négy, részben máshonnan való polgár özvegyét is. A kolostor javára végrendelező egyházi személyek többnyire egyházi felszerelést adtak, kettejük végrendeletében találunk könyveket, de András ewlysz-i plébános és Mihály bodonfalvi plébános kisebb ingatlanokról is rendelkezett. A plébánosok közül a történet rendhagyó volta miatt említést érdemel Nicasius volkani plébános, aki korábban Kolozsvárott, majd Besztercén, végül Segesvárott működött hitszónokként, és mint ilyen a rend nagy ellenfele volt. Fabri szavaival „in principio maximus emulus et persecutor ordinis”. Élete végén azonban megváltoztatta véleményét, lemondott plébániájáról és a kolostorba költözött. A szerzetesekre hagyta könyveit, sőt az őt illető tizedeket is, valamint egy miseruhát és egy keresztet a sekrestye számára. Miután pedig minden domonkostól bocsánatot kért, a rend ruhájában temettette el magát a Szt. Domonkos oltár előtt 1505-ben. E Szt.

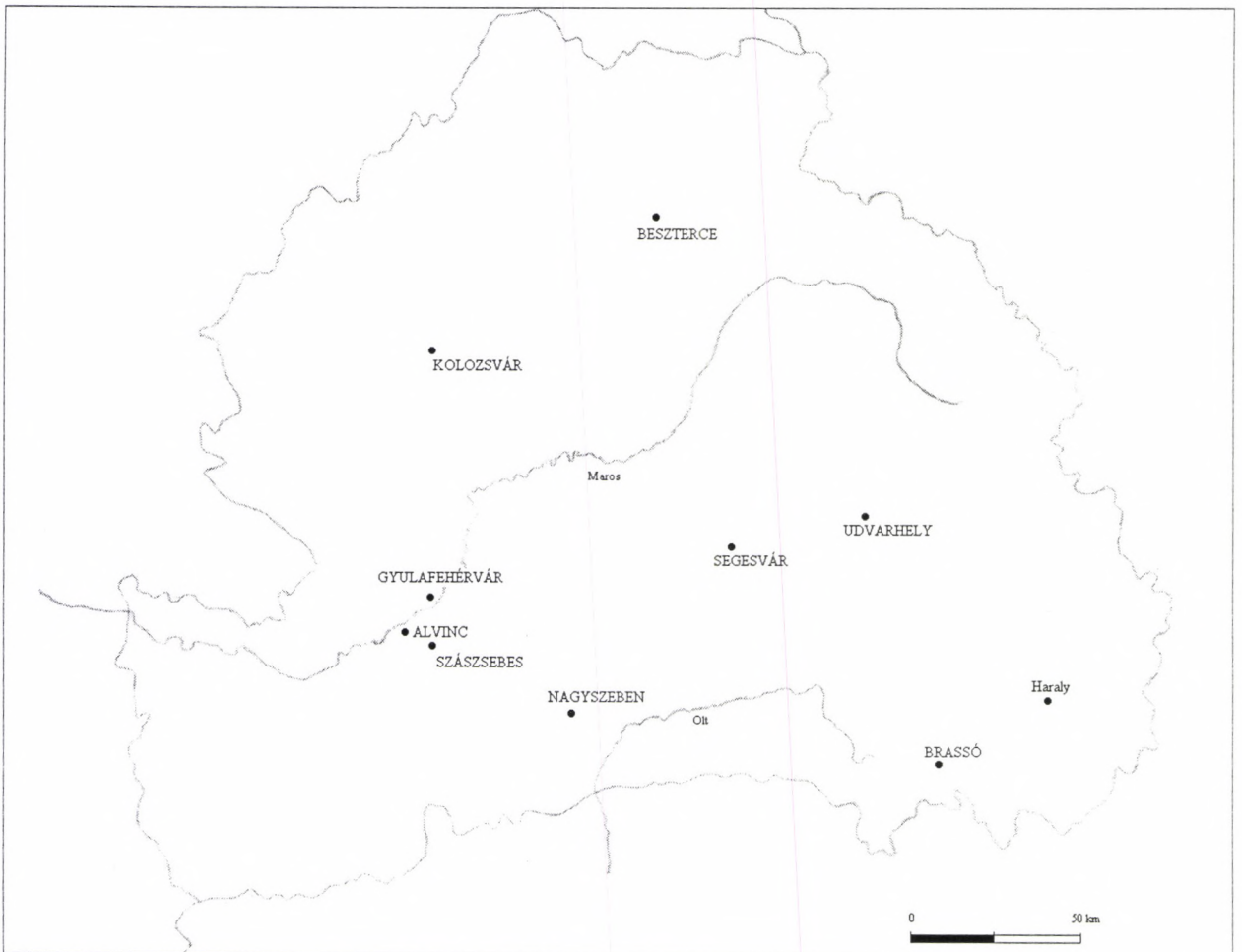
Domonkos oltár előtt egyébként még két másik plébános is temetkezett, ami annál figyelemreméltóbb, minthogy a többi templomban temetkező személy esetében nem ezt a helyet jelölik meg.

Jelentős adományt tett valamivel 1520 előtt a néhai brassói Cruz Márton özvegye, Dorottya asszony, aki egy boltozott kápolnát építtetett a templom bejárata előtt Szűz Mária, Szt. Domonkos, Szt. Ferenc, Szt. Hubert és Szt. Ulrik tiszteletére, amelyet azután ellátott egy 24 fl-ért festtetett oltárképpel, valamint egy kehellyel, két miseruhával és tartozékaival, összesen 26 fl értékben, továbbá adott 50 fl-ot készpénzben, amiért 20 évig hetente egy misét mondtak az özvegy szüleinek és elhunyt férjeinek lelkiüdvéért. A történet érdekessége még, hogy Dorottya asszony, bár eredetileg a domonkos apácák kolostorába kívánt belépni, de oda özvegy volta miatt nem vették fel, ezért végül a ferences beginák ruháját öltötte magára.

Nem kevésbé tanulságos egy másik özvegyasszony esete sem. 1503-ban Szentlászlói Mihály özvegye „*ex persuasione fratris Petri de Ruppe, quem ecciam*

adoptavit loco heredum” (e Köhalmi Péter egyébként előbb 1519-ben, majd 1525-ben másodszor is a segesvári domonkosok perjele lett) a kolostorra hagyta mindenét, tudniillik házát, ezüstneműjét, ágyneműjét, ruháit, sőt még Gertrúd nevű lányának holmiját is. A végrendelet, úgy vélem, nemigen értelmezhető másként, mint hogy az özvegy nem csak férjét, hanem lányát is elveszítette, és a neki lelki vigaszt nyújtó domonkos barát rábeszélésére végül mindenét a szerzetesekre hagyta.

A segesvári, illetve a többi erdélyi kolostor személyzetét illetően a forrás különösen értékes adatokkal szolgál. Egyrészt a teljes natio Transilvaniae névsorát tartalmazza 1525-ből. Másrészt egyedülálló adatok találhatók benne magára a segesvári kolostorra vonatkozóan, hiszen egyazon évből (1525) két névsort is feljegyeztek, sőt egy harmadik is megvan 1529-ből, nem beszélve a nativusok felsorolásáról ugyanezen évből és a novíciusokról vezetett jegyzékről, mely több mint egy évtizedet ölel fel (2. kép).

2. kép Az erdélyi domonkos kolostorok; Abb. 2. Dominikanerklöster in Siebenbürgen

Az 1525-ös kolostorjegyzék 9 konventben összesen 172 szerzetest sorol fel – nem számítva természetesen a második segesvári jegyzéket. Ez átlagosan 19 szerzetest jelentene egy-egy konventben, a kép azonban ennél jóval tarkább. Különösen feltűnő, hogy bár az erdélyi kolostorokban elegendő szerzetes volt, hogy mindenütt meglegyen az előírt tizenkettes konventlétszám, mégis van három olyan kolostor is, ahol ennél jóval kevesebben voltak: Alvincen négyen, Szászsebesen heten, Udvarhelyt pedig mindösszesen kilencen. Ennek ellenére mindhárom kolostor élén priort említenek. Ugyanakkor a legnagyobb kolostorokban, mint Brassóban, Gyulafehérvárott vagy Besztercén 32, ill. 28-28 szerzetest találunk. A maradék három konvent közül Segesvárott ekkor huszonnégyen, Kolozsvárott huszonegyen, Szebenben pedig tizennyolcan voltak. Ez utóbbi létszámadat azért is érdekes, mivel éppen ebben az évben a nagyszzebeni kolostorban kívánt a generális káptalan új studium generalét alapítani, jöllehet a kolostor nyilvánvalóan nem a legnagyobb volt az erdélyi területen. A választást egyrészt talán az indokolhatta, hogy a vikariátus kolostorai közül ez volt egyszerre a legrégebb (alapítását tekintve) és a legújabb (az 1470-es években költözött a város falain belülre), s talán arra is számíthattak, hogy a közeljövőben újabb házakat vagy telkeket is megszerezhetnek a szomszédságban. Mindenesetre úgy tűnik, a terv csupán terv maradt, hiszen nem történt meg az előírt kétszeri megerősítés a következő káptalanokon (HARSÁNYI 1938, 234–235), és ismerve a szebeni kolostor szerzeteseinek viszontagságait a 1530-as években, nem is igen hihetjük, hogy az új studium generale ténylegesen működött volna. Erre utal az is, hogy 1525-ben csupán két lectort aszszignáltak ide, további oktatók kijelöléséről pedig nem tudunk, ráadásul egyikük, egy bizonyos Ferenc nevű segesvári szerzetes, aki minden bizonnyal azonos az 1520-ban clericus-ként belépett Franciscus de Herken/Kerkenel, 1529-ben már Kassán tartózkodott.⁶

A klerikusok és a konverzusok arányát tekintve az erdélyi domonkosok többé-kevésbé megfeleltek az előírásoknak. Segesvárott 1525 elején 10 felszentelt papot, 7 klerikust és 7 konverzust találunk. Az év végére mind a felszenteltek, mind a konverzusok létszáma eggyel nőtt, az 1529-es jegyzék tanúsága szerint pedig 10 felszentelt pap, 6 klerikus és 9 konverzus adta a konventet. E névsorok részletesebb elemzésére még alább kitérünk.

A többi kolostorban is többnyire hasonló a helyzet: Kolozsvárott összesen 17 pap és klerikus mellett 4 konverzus volt, Gyulafehérvárott a 28 szerzetes közül kilenc volt konverzus, Brassóban 32 szerzetesből 10 a konverzus. Némileg magasabb arányt találunk Besztercén, ahol az ottani 28 szerzetes közül tizenegyen

voltak konverzusok, és Szebenben, ahol 10 klerikusra 8 konverzus jutott. Érdekes képet nyújt a három kis konvent: Alvincen három felszentelt pap mellett egy konverzust találunk, Szászsebesen öt felszentelt pap mellett két konverzust, Udvarhelyt pedig öt pap mellett három konverzust. Vagyis e kis kolostorokban nyilvánvalóan nem folyt semmilyen képzés, ide már csak felszentelt papok kerülhettek, vagy olyanok, akik a rend laikus testvéreiként szolgáltak.

A vikariátus belső szervezetéről árulkodnak az egyes tisztségek is. A nagy konventekben a perjel mellett viszonylag népes testületet találunk. Kolozsvárott e testület tagja az alperjel, az orgonista, egy magyar szerzetes, a konverzusok magisztere, egy spanyol szerzetes, az apácák gyóntatója, aki egyben a novíciusmester is volt, valamint talán a kántor – mindösszesen hat vagy hét fő. Segesvárott ekkor az orgonista, az alperjel, a hithirdető és az apácák gyóntatója volt e szűkebb kör tagja – összesen négy fő. Gyulafehérvárott egy senior, az alperjel, a hithirdető, a terminarius⁷, az apácák gyóntatója, az orgonista és kántor, valamint a novíciusmester – összesen hét fő. Brassóban az alperjelt, egy seniort, a haralyi vikáriust⁸, a novíciusmestert (aki egy személyben a kántor is), az apácák gyóntatóját, két terminariust (egy szászt és egy magyart), egy hithirdetőt és talán az orgonistát sorolhatjuk ide – összesen nyolc vagy kilenc főt. Végül Besztercén az alperjel, az apácák gyóntatója, a magyarok hithirdetője, a vendégpáter, a kántor, az orgonista és a novíciusmester, valamint egy tisztséggel nem rendelkező, de mindjárt az alperjel után felsorolt szerzetes tartozhatott ebbe körbe – összesen nyolc személy. A többi helyeken a kis létszám miatt nyilván értelmetlen is lett volna a konventen belül ilyen szűkebb kört létrehozni. Udvarhelyt egy seniort említenek, Szászsebesen pedig egy kántort és egy hithirdetőt. Még Nagyszzebenben is csupán a két hithirdető, a német és a magyar viselt tisztséget a perjelen kívül. A négyfős alvinci kolostor önmagáért beszél.

Ahol novíciusmestert említenek (Kolozsvár, Gyulafehérvár, Brassó, Beszterce), ott nyilván konventiskola is működött. Biztosan ide kell azonban Segesvárt is számítanunk, ahol ugyan 1525-ben külön novíciusmestert nem említenek, de a forrás más részéből még a felvettek névsorát is ismerjük 1515-től, ráadásul az 1529-es jegyzék tanúsága szerint a tisztséget akkor be is töltötték. Elgondolkodtató viszont, hogy Nagyszzebenben ebben a sorban sem szerepel.

A rendtagok közül három csoportot külön is szeretnék kiemelni. Nevezetesen az egyetemi fokozattal rendelkezőket, a zenészeket és a mesterembereket.

Az első csoportba összesen hat személy tartozik: Simon kolozsvári perjel, Rozsnyói Domonkos brassói perjel és Thomas Fulgentius gyulafehérvári szerzetes⁹

a teológia baccalaureusaiként említettnek, de rajtuk kívül biztosan fokozatot szerzett még Menyhért (Melchior) beszercei perjel¹⁰ és Lukács itteni szerzetes (HARSÁNYI 1938, 235), továbbá Johannes Chrysostomi alvinci perjel¹¹ is. Nem kizárt, hogy a hithirdetői feladatokat ellátó szerzetesek is ebbe a körbe tartoznak. Ebben az esetben a sorba fel kell vennünk Nagyszébenből Balázst és Györgyöt¹², Segesvárról Mátyást, Brassóból Christianust¹³ és Besztercéről Andrást. Fabri nyilván nem mindenki esetében tüntette fel az egyetemi fokozatot, hiszen néhány esetben más forrásokból értesülünk egyes szerzetesek baccalaureatusáról. Ez pedig arra int, hogy még a fentiekén túl is akadhatott néhány magasabban képzett rendtag. Ezt különösen azoknál feltételezhetjük, akik a későbbiekben perjelként tűnnek fel egy-egy kolostor élén, mint pl. a spanyol származású Thadeus, aki 1529-ben Alvinc perjele lett, vagy Mátyás beszercei orgonista, később beszercei perjel, aki talán azonos azzal a Mathias de Bistricia-val, akinek magisteriumát 1521-ben engedélyezte a generális káptalan (HARSÁNYI 1938, 264). Talán nem tévedek, ha egyetemet végzettnek sejtem a rend jubiliariusaként említett brassói Caspar Scultetit is. Így az egész erdélyi vikariátusban összesen legalább 10–15 főről tudjuk vagy feltételezhetjük, hogy rendelkezett valamilyen egyetemi fokozattal, általában baccalaureatussal. Ez a felszentelt papok létszámához viszonyítva 16–24%.

A kilenc kolostor közül négynek (Beszerce, Brassó, Kolozsvár, Alvinc) a vezetését bízták egyetemi fokozattal rendelkező személyekre, igaz közülük csak egy szerzett a baccalaureatusnál magasabb grádust. E négy kolostor közül az első három a vikariátus legjelentősebb kolostorai közé tartozott. A nagyok közül csupán Gyulafehérvár perjeléről nem tudjuk, volt-e fokozata. Ez utóbbi kolostor tekintélyét azonban mutatja, hogy négy évvel később már egy predicator generalis, név szerint Miklós igazgatta. A felsoroltak közül egyedül a kis létszámú alvinci kolostor lóg ki, az itteni közösség azonban fontos szerepet játszott a Kárpátokon túli misszióban, amit a nemrég folytatott régészeti feltárásból származó leletanyag is igazolt (RUSU 1998; RUSU 2000, 280–281).

A második figyelemreméltó csoport a zenészeké. Ebben a körbe az orgonisták és a kántorok tartoznak, akik közül az utóbbiak bizonyosan részt vállaltak a rendi utánpótlás nevelésében is. Orgonistát említenek Kolozsvárott (*Petrus organista*), Gyulafehérvárott (*Sebastianus organista et cantor*), Brassóban (*Gerhardus organista*), Segesvárott (*Petrus Dominici organista*) és Besztercén (*Mathias organista*). Közülük a brassói Gerhard különösen tehetséges lehetett, mivel mellette a kolostorban találunk egy diakónust is, aki az orgonálás művészetét tanulta (*Symon diaconus stu-*

dens artem organicam). E minden bizonnyal képzett zenészek mellett kántorok és alkántorok is fölbukkanak a névsorban. Kolozsvárott Domonkos, Brassóban Theodor – ő egyben noviciusmester is volt –, Szászsebesen Johannes Rawe, Besztercén Márk volt kántor, Gyulafehérvárott pedig, mint láttuk, Sebestyén orgonista egyben a kántori teendőket is ellátta. Alkántort (succentor) Gyulafehérvárott találunk Jakab szubdiakónus és Besztercén Achacius személyében. Így tehát megállapíthatjuk, hogy a kolostorok zenei életéért általában két személy volt a felelős. Ezt, a látszat ellenére, megerősíti Segesvár példája is, ahol ugyan 1525 elején csupán egy orgonistát találunk, az év végéről származó második névsorban azonban már feltűnik Szervác kántor neve, 1529-ben pedig, amikor a kolostorban nincs orgonista, a kántor mellett egy succentor is tevékenykedett. Ugyancsak 1529-ben értesülünk arról, hogy a segesvári kolostor egyik nativusa, Andreas Adler orgonista volt a gyulafehérvári konventben, vagyis ekkorra ott szétválasztották az orgonista és a kántor tiszteit. A forrás tanúsága szerint az erdélyi domonkos kolostorok közül a 16. század elején már ötben volt orgona, s ezeken kívül a zenei élet szervezésére csupán Szászsebesen volt külön kántor. Alvincen kicsisége miatt ez nem is elvárható, az udvarhelyi kolostorban sem kellett feltétlenül lennie (úgy vélem, tulajdonképpen a szászsebesi kántor léte is bizonyos mértékig esetleges, az illető szerzetest nem biztos, hogy kántorsága miatt helyezték éppen oda). Feltűnő azonban, hogy Nagyszében e tekintetben ismét kivételt képez: sem orgonája, sem kijelölt kántora nem volt. Az adatok fényében egyébként úgy tűnik, a beszercei és a brassói kolostor zenei élete volt a legfejlettebb, hiszen míg az elsőben minden lehetséges funkciót betöltött valaki, addig a másodikba még egy zenésztanulót is küldött a rend a nyilván neves orgonista mellé.

Végül harmadikként essék néhány szó a mesteremberekről. Ezek szinte kivétel nélkül a konverzus testvérek között találhatóak, s legtöbbjük olyan foglalkozást űzött, ami a kolostorban közvetlenül hasznosítható volt. Kolozsvárott egy procuratort, egy szabót, egy vargát és egy szakácsot találunk – a klerikusok között említett Urbanus lapicida talán már inkább vezetőknévként használta családját vagy maga egykori foglalkozásának nevét –, Szebenben egy szabót (*sartor*), egy szakácsot (*cocus*), egy vargát (*sutor*, ő egyébként a kapus is) és egy kocsikészítőt (*curripar*). Rajtuk kívül a konverzusok közül került ki a sekrestyés (*sacrista*) és a cellarius is, valamint említenek egy beteget és egy spanyol testvért, akinek foglalatosságáról hallgat a forrás, bár az a tény, hogy Zsukban volt, talán arra utal, hogy a kolostori birtok igazgatásában kapott szerepet. A fehérvári kolostor-

ban egy idős testvér és egy csak név szerint említett konverzus mellett egy szabót, egy vargát, egy kőművest (*murator*) és egy kovácsot (*faber*), valamint egy szakácsot és egy „alszakácsot” (*subcocus*) találunk. Segesvárott a jegyzék készítésekor egy szakács, egy varga, egy kádár (*doleator*), egy mészáros (*carnifex*) és egy procurator volt, valamint még két konverzus, akiről csak nemzetiségüket jegyezték fel. Brassóban egy varga, egy szabó, egy kovács, egy molnár (*molendinator*), egy sarukészítő (*corrigiator*), valamint egy szakács és egy „alszakács”, továbbá három csupán névvel említett testvér volt a konverzusok között. A szászsebesi két konverzus közül csak az egyik foglalkozását említik, aki szabó volt. Udvarhelyt egy testvér csak névvel szerepel, a másik kettő varga, illetve szakács volt. Végül Besztercén egy öreg kertész (*hortolanus*), egy ács (*carpentarius*), egy szekérszövő (*currifex*), egy kőfaragó (*lapicida*), egy varga, egy kovács és egy szabó, valamint egy szakács és egy „alszakács” található a konverzusok között. Itt egyébként volt még egy testvér, aki a kolostor több más forrásból is ismert halastavát gondozta (*magister piscine*), és egy, aki terminarius volt. Ez utóbbi annál is érdekesebb, mivel a többi kolostor terminariusai kivétel nélkül legalább klerikusok voltak. Esetleg éppen folyamatban lévő építkezésre utal Gyulafehérvárott egy kőműves és egy kovács jelenléte, Besztercén pedig a Sziléziából érkezett ács testvér, a kőfaragó és a kovács együttes feltűnése utalhat ugyanerre. Érdekes adalék, hogy a három legnagyobb kolostorban (Brassó, Beszterce, Gyulafehérvár) a szerzetesek élmezőnyéről egyetlen szakács már nem tudott gondoskodni, így mellé mindhárom helyen egy-egy „alszakácsot” is beosztottak.

A szerzetesek nemzetiségi hovatartozásáról viszonylag kevés adatunk van. Biztosan magyar volt 13, továbbá említenek egy sziléziai és két spanyol szerzetest (összesen kevesebb, mint 10%). Neve alapján a segesvári kolostorban lakó Johannes Mansueti talán itáliai lehetett.¹⁴ Nevük vagy beosztásuk (pl. *predicator Alemannorum*) alapján szászok lehetek

legalább negyvenhárman, vagyis az erdélyi domonkosok legalább egy negyede. Ismerve azonban pl. a nagyszebeni kolostor áthelyezésekor a város és a rend között létrejött egyezséget¹⁵, valamint azt, hogy a konverzusok néhány ritka kivételtől eltekintve minden bizonnyal környékbeliek¹⁶, de legalábbis erdélyiek voltak, okkal feltételezhetjük, hogy a szászok aránya ennél jóval magasabb volt, akár a 80%-ot is meghaladhatta.

Fabri és utóda feljegyzései – esetenként más forrásokkal is kiegészítve – rávilágítanak a szerzetesek kolostorok közötti áthelyezéseire is. Ebből a szempontból különösen értékes adatokkal szolgál maga a segesvári kolostor példája, melyről a szerzők, már csak helyzetük folytán is, a legbőségesebben tudósítanak. Az elemzéshez összesen három konventjegyzék, valamint a novíciusok névsora áll rendelkezésre 1515–1527 között. Különösen szerencsés, hogy az 1525-ös évből két névsorunk is van. Az első 1525 nyarán vagy kora őszén készülhetett, a második pedig ugyanezen év vége felé, de még november 29. előtt. A harmadik névsor 1529-ben készült, és értékét növeli, hogy megemlékezik a segesvári kolostor nativusairól is. Ugyanebből az évből ismerjük egyébként a többi erdélyi kolostor megválasztott perjelét is, Köhalmi Péter megjegyzése alapján a november 8-i állapotot. Mindezek az adatok tehát jó néhány szerzetes mozgásáról adnak képet, amire eddigi ismereteim szerint Európa nyugatabbi feléről sincs túl sok példa.

Először is lássuk tehát a két 1525-ös jegyzék tanulságait. Az első névsorban 24, a másodikban 26 név szerepel, a kettő között azonban rengeteg az eltérés. Az első jegyzékben szereplőknek alig több mint a fele, összesen 15 fő szerepel a másodikban is, a többiek időközben áthelyezték. Az első jegyzékben Gregorius supprior nevének áthúzása talán az illető ekkor bekövetkezett halálára, esetleg hirtelen áthelyezésére utal, bár az utóbbit kevésbé tartom valószínűnek. Igaz, a domonkos rendben nem létezett a *stabilitas loci*, de ekkora fluktuáció mindenképpen megdöbbentő. – (Dőlttel szedve a mindkét névsorban szereplő nevek.)

Az 1525. évi két konventnévsor:

Petrus de Ruppe prior (1503-ban már konventtag)

Petrus Dominici organista

~~Gregorius supprior~~

*Mathias predicator*¹⁷

Johannes Mansueti confessor monialium

Johannes Erasmi

Johannes Michaelis

Johannes de Ruppe

Petrus Ungarus

Andreas Adler (belépett: 1515)

Petrus de Ruppe prior

Mathias supprior

Petrus Dominici organista

Johannes Erasmi confessor monialium

Johannes Michaelis magister conversorum

Dominicus de Coloswar

Cristannus predicator¹⁸

Valentinus de Cibinio¹⁹

Servacius cantor

Johannes de Ruppe

Valentinus de Coloswar²⁰

Anthוניus diaconus (belépett: 1519)
Michael subdiaconus (belépett: 1521)
Callixtus clericus (belépett: 1522)
Michael clericus (belépett: 1523)
Ambrosius novicius (belépett: 1523)
Stephanus novicius (belépett: 1524)
Jeorgius novicius (belépett: 1525)²¹

Anthonius cocus senior
Johannes procurator
Jeorgius ungarus
Benedictus ungarus
Laurentius suttor
Michael doleator (belépett: 1520)
Gregorius carnifex

A felszentelt papok közül tehát összesen hatan maradtak a kolostorban, egy szerzetes talán meghalt, hármat máshová helyeztek, öten viszont más kolostorokból kerültek az év végén Segesvárra. Feltűnő, hogy a perjelt és az orgonistát leszámítva a konvent teljes vezetése átalakult, az új tisztségviselők közül csak Mátyás viselt hivatalt korábban is, 1525. novemberére viszont predicatori tisztté az alperjelére cserélte. Johannes Erasmi és Johannes Michaelis új emberekként léptek be, és úgy tűnik, ettől kezdve néhány évig mindenképpen nagyobb

Az 1529. évi névsor:

Petrus de Ruppe prior
Valentinus de Coloswar supprior
Johannes Erasmi magister conversorum
Johannes Michaelis confessor monialium
Hieronimus contractus
Jacobus predicator
Clemens Croner
Johannes de Ruppe cantor et magister noviciorum
Martinus de Byrthalben (belépett: 1519)²²
*Johannes Petri*²³

klerikusok:

Michael de Ruppe diaconus succentor (belépett: 1523)²⁴
Georgius subdiaconus (belépett: 1525)

Kevésbé meglepő a klerikusok nagy fluktuációja, hiszen ők tanulmányaik miatt gyakrabban válthattak kolostort. E tekintetben talán éppen az a Michael de Ruppe képez kivételt, aki mindhárom névsorban szerepel.

Klerikusok

Laurentius de Cibinio subdiaconus (belépett: 1520)
Callixtus subdiaconus (belépett: 1522)
Ambrosius subdiaconus (belépett: 1523)
Michael de Ruppe (belépett: 1523)
Stephanus de Nadys (belépett: 1524)
Anthoninus (belépett: 1524)

Konverzusok

Martinus Sartor
Johannes procurator
Petrus suttor et sacristannus
Johannes cocus
Georgius (sic!) carnifex
Benedictus ungarus
Laurentius morrator
Michael doleator (belépett: 1520)

beleszólásuk volt a kolostor életébe, bár az 1529-es jegyzék tanúsága szerint addigra funkciót cseréltek. Az 1525 végén a kolostorban felbukkanó Valentinus de Coloswar négy év múlva már alperjelként szerepel.

A névsorokat összevetve az 1529-es jegyzékkel hasonló eredményre jutunk: a felsorolt 25 személyből mindössze tizenketten ismertek az 1525. évi második jegyzékből, továbbá a kolostor egyik natiyusa, Martinus de Byrthalben visszatért Segesvárra. (Dölttel szedve az 1525-ben is szereplő nevek.)

Blasius accolitus (belépett: 1527)
Symon novicius
Nicolaus de Kelmentelky nobilis
*Laurentius de Scharasz*²⁵

konverzusok:

Andreas cocus
Johannes de Drausz procurator
Servacius de Waldhodia suttor
Franciscus sartor
Petrus sacrista et suttor
Gregorius carnifex
Johannes de Schees cocus
Benedictus ungarus
Michael cellerarius et doleator (belépett: 1520)

Ami a laikus testvéreket illeti, köztük szintén kisebb mozgás figyelhető meg, a legrégebbi konverzusok a kolostorban Johannes de Drausz procurator (származási helye csupán az 1529-es jegyzékből ismert), a magyar Benedek, Mihály kádár (róla tudjuk,

hogy itt is lépett be 1520-ban) és Gergely mészáros testvér – ők mindhárom névsorban feltűnnek. Rajtuk kívül még hosszabb időt töltött a segesvári domonkosok között Péter varga, aki egyszeresmind a sekrestyés tisztét is betöltötte, valamint Johannes de Schees szakács testvér. A kőműves Lőrinc testvér úgy tűnik, csak rövidebb időt töltött itt, lehet, hogy valamilyen munka

miatt helyezték átmenetileg Segesvárra. Az 1525-ös első jegyzékben szereplő Lőrinc varga 1529-ben már Brassóban volt. A magyar György testvérről és az idősebb Antal szakácsról többé nincs hírünk, utóbbi talán időközben meghalt. Az 1525. évi második jegyzékben szereplő Márton szabó az év első felében még Kolozsvárott volt, és 1529-ben is ugyanott találjuk.

Ugyanebben az évben, 1529-ben a kolostor nativusai egyébként az alábbi helyeken voltak (dőlten szedve az erdélyi konventek):

Kolozsvár:	<i>Urbanus de Kacza prior</i> (1504-ben már konventtag: ~ de Kaczen (IPOLYI 1867, 607/XIV)) <i>Gaspar de Ruppe confessor monialium</i> (1525-ben Gyulafehérvárott) <i>Martinus sartor</i> (1525 első felében is)
Buda:	Gregorius de Drausz cantor Jacobus de Tobia succentor (belépett: 1521)
Fehérvár:	<i>Andreas Adler organista</i> (belépett: 1515, 1525 első felében még Segesvárott) <i>Andreas Faber</i> (belépett: 1518)
Lábatlan:	Michael aurifaber
Brassó:	<i>Ambrosius diaconus</i> (belépett: 1523, 1525-ben még Segesvárott) <i>Laurencius suttor</i> (belépett: 1520, 1525-ben még Segesvárott)
Beszterce:	<i>Laurencius diaconus</i> (belépett: 1520, 1525 végén Segesvárott)
Kassa:	Michael de Tobia cantor (belépett: 1521, 1525 első felében még Segesvárott) Franciscus de Kerken diaconus (belépett: 1520)
Szeben:	<i>Stephanus de Nadasd</i> (belépett: 1524, 1525-ben még Segesvárott)
Veszprém:	Gregorius Jacobi scriptor ²⁶
??	Clemens de Schees Anthonius de Prosdorff (belépett: 1519, 1525 első felében még Segesvárott)

A két utolsóként felsorolt nativus talán tanulmányait végezte valahol külföldön, mindenesetre érdekes és némiképp talányos, hogy miért nem nevezik meg tartózkodási helyüket. Ami a többiekét illeti, a 15 ismert tartózkodási helyű szerzetes közül kilencen az erdélyi vikariátus más kolostoraiba kerültek, csupán hatan kerültek el Erdélyből. Közülük hárman zenészek: a budai kántor és alkántor, valamint a kassai kántor egyaránt Segesvárról származott. Ha ehhez még hozzávesszük, hogy a gyulafehérvári organista is a segesvári kolostor nativusa volt ebben az időben, akkor talán nem tévedünk nagyot, ha feltételezzük, hogy a kolostorban a zenei képzés meglehetősen magas színvonalú volt. Rajtuk kívül a lábatlani kolostorban lakó aranyműves testvér is említésre érdemes: odakerülését talán valami nagyobb munka indokolhatta.

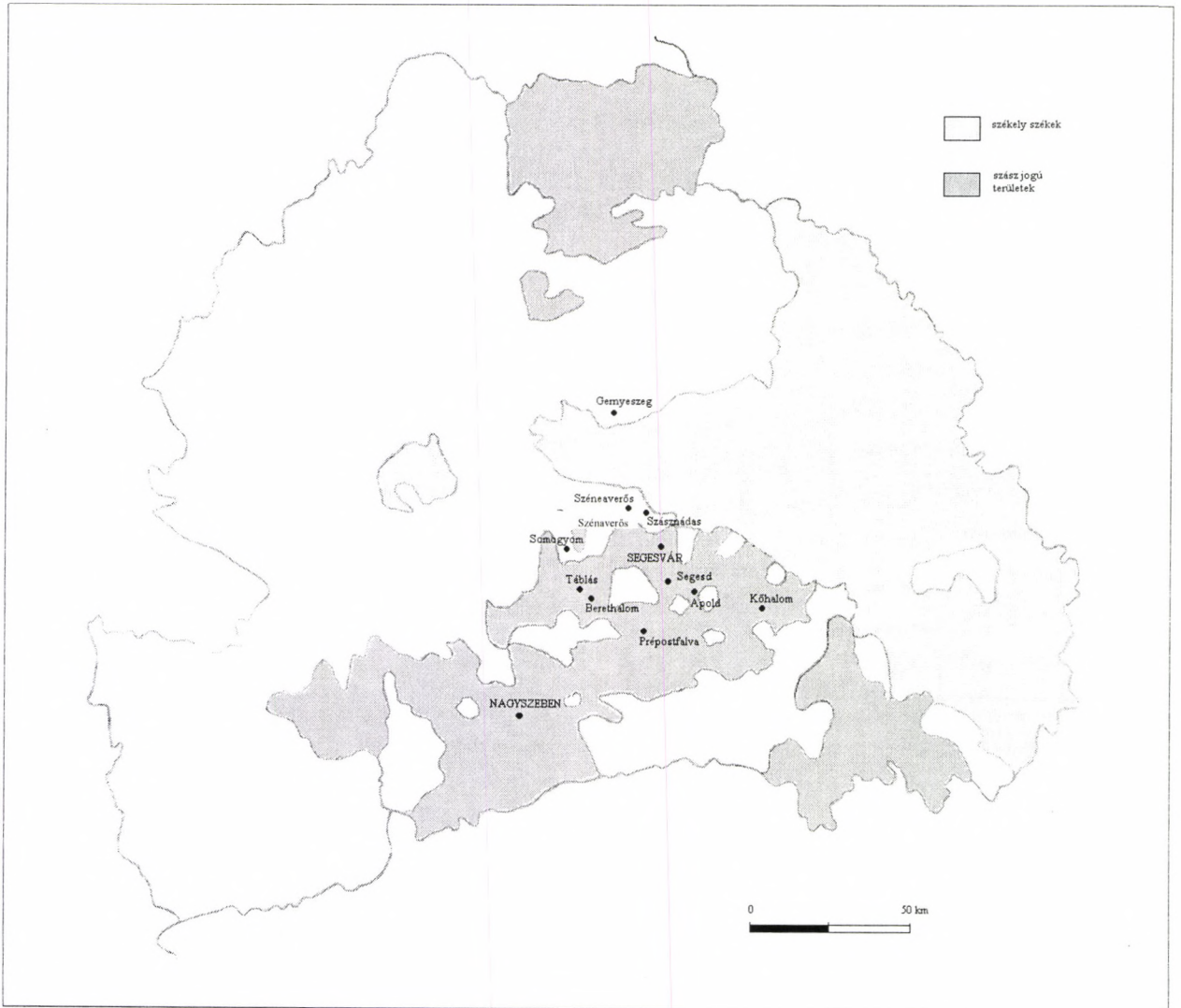
Végül essék röviden szó a novíciusok jegyzékéről is. A névsorban az 1515–1527 között belépettek találhatóak, összesen 20 fő, az utolsó bejegyzés már nem Fabritól származik. Jóllehet a jegyzéket 1527 után nem folytatták, de az 1529-es konventnévsor tanúsága szerint még ezután is volt új belépő, e felsorolás logikája szerint három is, bár csak az egyiket mondják

novíciusnak. Megállapítható, hogy a beöltözésnek nem volt megszabott ideje, az év csaknem minden hónapja előfordul, kivétel a május, az augusztus és az október, ez azonban valószínűleg véletlen. Az adott hónapon belül viszont természetesen igyekeztek általában nevezetes napot választani, így természetesen több, a rendben különösen tisztelt szent ünnepe is előfordul (Aquinoi Szt. Tamás, Szt. Péter vértanú, Szt. Miklós, Krisztus Teste stb.). Az említett időszakban két év volt, amikor nem lépett be novícius: 1517 és 1526, a többi évben mindig volt legalább egy új belépő, 1515-ben, 1519-ben, 1521-ben, 1523-ban, 1524-ben és 1525-ben kettő is, 1520-ban pedig összesen négy novícius lépett be. Mindez arra utal, hogy a segesvári kolostornak a reformációt közvetlenül megelőző két évtizedben még egyáltalán nem voltak utánpótlási gondjai. Feltűnő, hogy a belépők legnagyobb része, a húszból tizenhárom klerikus, öten konverzusként léptek be, ketten pedig a rend tagjaiként vették csak fel az egyházi rendeket. Csak érdekességként említem, hogy e két utóbbi személy Táblásról származott, egyazon évben lépett a kolostorba (1521), és mindketten zenészek lettek: 1529-ben Jacobus de Tobia budai succentor, Michael de Tobia pedig kassai kántor.

Hasonlóan tanulságos a belépők származási helyének térképre vetítése. A húszból tizenháromnak mondják meg a származási helyét, a többiek legalábbis részben nyilván segesváriak voltak. Az említett tizenháromból ketten segesdiek (Schees), ketten táblásiak (Tobiasdorf), egy-egy prépostfalvi (Probstdorf), berethalmi (Birthalm), kőhalmi (Reps), nagyszzebeni (Hermannstadt), szásznádasi (Nadesch), apoldi (Trapold), somogyomi (Schmiegen), geryeszegi (Kerzing) és szénaverősi (Zendersch). (3. kép) A felsorolt helyiségek többsége Segesvár szűkebb környékén található, s mindegyik többségében vagy egészében német település volt. Hasonló eredményre jutunk, ha a kolostor többi tagjának a származási helyét vizsgáljuk, különös tekintettel a nativusokra. Ez a tény is arra utal, amit már fennebb is feltételeztünk, vagyis hogy az

erdélyi domonkosok nagyobb része német anyanyelvű lehetett.

Amint a bevezetőben jeleztem, a fenti rövid tanulmányban az idézett forrásnak csupán néhány részletét próbáltam alaposabban körüljárni. Tekintettel az egyediségére, mind a névsorok, mind a felsorolt végrendeletek megérdemelnek egy még mélyebb elemzést, bevonva egyfelől külföldi forrásokat, másfelől az esetlegesen megmaradt tárgyakat. További irány lehet az erdélyi domonkosokra vonatkozó elszórt adatok bevonása a vizsgálatba, hiszen mint láttuk, ezek némelyike jól köthető a forrásunkban felbukkanó nevekhez és eseményekhez is. Mindent egybevetve a két középkori domonkos előljáró, Fabri Antal és Kőhalmi Péter olyan forrást hagytott ránk, amiből kivételesen jó képet alkothatunk az

3. kép A segesvári kolostor novíciusainak származási helyei; Abb. 3. Herkunftsorte der Nativi des Schäßburger Klosters

erdélyi, és közvetve a magyarországi domonkosok belső életéről és társadalmi kapcsolatairól, sőt a kezük között összegyűlt, mára már nagyrészt elpusztult műtárgyakról, egyházi felszerelésekről is. Ezt az Európában sem mindennapi forrást

közölte több mint száz évvel ezelőtt két tudós pap, az evangélikus Fabritius Károly és a katolikus Ipolyi Arnold. Úgy vélem, azzal tiszteljük meg leginkább emléküket, ha a közölt forrást nem hagyjuk kiaknázatlanul.

Jegyzetek

- 1 A forrásból úgy tűnik, a későközépkorban a domonkosok némileg mást értettek konventen, mint a korai időszakban. Teljes konventnek tekintettek egyfelől minden olyan kolostort, ahol a felszentelt papok és a klerikusok együttes száma meghaladta a tizenkettőt, de konventnek számított több olyan kolostor is, ahol az ott lakók összlétszáma sem érte el ezt a számot, viszont egyéb okból fontos központnak tekintették. Ilyen központ volt Erdélyben az alvinci vagy a székelyudvarhelyi kolostor, mindkettő élén perjellel. Ugyanerről a területről, a székelyföldi Haralyról ismert egyébként az egyetlen locus is, mely a forrás tanúsága szerint a brassói kolostorhoz tartozott. A domonkosok megtelepedése Haralyon több kérdést is felvet, hiszen a település egyáltalán nem volt városias, nem is volt különösebben központi fekvésű. Az alapítás minden bizonnyal helyi kezdeményezés volt, erre utalhat Imecs Antalné végrendelete is, a domonkosok részéről az elfogadást pedig részben talán gazdasági okok magyarázhatták, részben esetleg a Székelyföld felé való továbbterjeszkedést is szolgálta volna, erre azonban a 16. század viharos évtizedei már nem adtak lehetőséget. Ld. még alább.
- 2 Egy kolostor nativusa az a szerzetes, aki az adott kolostorban tette le fogadalmait. A rend tagjai között ez alapján tartották nyilván.
- 3 A 14. századtól, a kolostorok számának gyarapodása nyomán a korábban létrehozott rendtartományok igazgatása egyre nehezebbé vált. A domonkosrend a tartományok felosztása helyett inkább azok belső osztásának irányába ment, létrehozva az egyes tartományokon belüli „natio”-kat, melyeknek élére egy-egy „vicarius”-t állítottak. Az előjárók megnevezéséből alakult azután e területi alakulatok vikáriátus elnevezése. A „natio Transsilvaniae” alapítási idejét nem ismerjük, de a 15. század második felében már fennállt, hiszen ebben az időben, 1479–1494 között többször is szerepel Episcopi János erdélyi vikáriusként. HARSÁNYI 1938, passim.
- 4 MOL DI 36393. JAKÓ II, 1676.
- 5 Érdekesége a történetnek, hogy a vételről fennmaradt egyik, egyébként 1481-ben (!) kelt oklevélben nem Vízaknai Ferenc, hanem a végrendelkező özvegye, Margit szerepel vevőként, a kifizetett összeg azonban egyezik, sőt azt is megtudjuk, hogy a 300 fl-on felül fennmaradó vételárat a vevő felerészben készpénzben akarta törleszteni, míg másik feléért egy 27 fl értékű miseruhát szándékozott adni a kolostornak. Urkb. VII 4451.
- 6 E kis létszám, mely egyébként némileg ellentmond az épület méreteinek, talán az 1438-as török betörés pusztításával és az azt követő lassú helyreállítással magyarázható. Esetleg az alvinci kolostor ez időben már a gyulafehérvári konvent quasi filiájaként működött, amit támogathat a két kolostor közötti kis távolság, bár más egyértelmű adat nem utal rá. A másik kirendelt lektor Besztercei Lukács, akinek nevével találkozunk is a besztercei kolostor névsorában a fiatalabb felszentelt papok között. Harsányi 1938, 235. A forrásban a felszentelt papok *fratres* megjelöléssel szerepelnek, a klerikusokat *fratres clerici*-ként vagy egyszerűen *clerici*-ként említik, a laikus testvéreket *fratres conversi* néven találjuk.
- 7 Az egyes kolostorok számára kijelölt igehirdetési és adománygyűjtési/koldulási területet terminusnak nevezték, az adománygyűjtéssel megbízott szerzetes vagy laikus testvér elnevezése volt a terminarius, esetleg permiorius (nyilván az előbbi romlásaként) vagy contractus (a contrata=kerületből).
- 8 Ez az adat kiemelt figyelmet érdemel, hiszen a haralyi locus eddig csak egyetlen adatból, Imecs Antalné végrendeletéből volt ismert. Megjegyzendő, hogy a végrendeletben claustrumként említik. ENTZ 1996, 303 és 521–522. Az a tény, hogy a haralyi vikárius a brassói konvent tagjai között szerepel, rávilágít a ház tartományon belüli státusára is.
- 9 Ő 1518-ban magyar diffinitor volt, magisteriumát pedig 1530-ban szerezte meg. HARSÁNYI 1938, 236 és 264.
- 10 1500-ban Sienában szerzett baccalaureatust. MOPH IV/13/98r; HARSÁNYI 1938, 262.
- 11 1494-ben perugiai diák volt, 1497-ben már baccalaureus, és engedélyt kapott a magisteri jelvényekre. HARSÁNYI 1938, 259.
- 12 Esetleg azonos az 1497-ben Perugiába teológusnak aszsignált Georgius Cerdonis szebeni szerzetessel. HARSÁNYI 1938, 261.
- 13 E Christianus talán azonos azzal a Tristanus de Coronával, akit 1512-ben küldött haza a generális káptalan mint baccalaureus formatust. HARSÁNYI 1938, 264.
- 14 Itáliai származású szerzetesre korábban is van adat Erdélyből: 1521-ben Lucas Italicus mint a kolozsvári kolostor alperjele szerepel (MOL DI 36405), egy évvel később pedig már perjelként említették (MOL DI 36400). Az 1525-ös névjegyzékben már nem szerepel egyik kolostorban sem, tehát vagy meghalt, vagy máshová helyezték át. Megjegyzendő, hogy szintén nem szerepel az 1521-es oklevélben szereplő társa, Nagydobai Lőrinc testvér, az 1522-es oklevélben mellette szereplő Michael cantor pedig feltehetőleg azonos az 1525-ben alperjelként felbukkanó kolozsvári szerzetessel.
- 15 Urkb. VII 4022. Az egyezség 5. pontjában a város megszabta, hogy a kolostor perjele és a szerzetesek legalább fele német kellett legyen.

- 16 E ritka kivételek közé tartozhatott pl. a szebeni Quintinus Hyspanus, vagy a Sziléziából érkezett ács testvér.
 17 Talán azonos: HARSÁNYI 1938, 263. 1509-ben Kölnben tanult.
 18 Talán azonos az év első felében még Brassóban működött Christianus predicatorral.
 19 Az év első felében még Szászsebesen volt predicator.
 20 Az év első felében még Udvarhelyt volt. 1529-ben segesvári alperjelként látjuk viszont.
 21 Feltehetően azonos Georgius de Cynerys-szel, aki 1525. július 21-én lépett be a kolostorba.
 22 Ő talán tanulmányait követően tért vissza Segesvárra.
 23 Jeromos, Jakab, Kelemen és János szerzetesek egyike sem szerepel sehol az 1525-ös jegyzékben, hacsak az itt említett Hieronimus contractus nem azonos az 1525-ben Kolozsvárott felbukkanó Jeronimus terminarius-szal – amiben többek között a konventen belüli nagy rangemelkedés miatt igencsak kételkednék. A konverzusok között három újat találunk, közülük András szakács esetleg azonos lehet az 1525-ben Nagyszebenben említett András szakáccsal, egy Ferenc nevű varga pedig ugyanakkor a gyulafehérvári kolostor lakója volt. A Waldhüttenből származó Szervác szabó, úgy tűnik, máshonnan került vissza Erdélybe.
 24 1525-ben is Segesvárott volt.
 25 A jegyzék logikája alapján ők hárman 1528-ban és 1529-ben léphettek be. Ismereteink szerint a nemes Kelemenelki Miklós volt az 1515-1529 közötti időszakban az egyetlen segesvári novicius, aki biztosan magyar volt.
 26 Ez az írnokként működő szerzetes feltehetőleg a veszprémi domonkos apácák kolostora mellé beosztott szerzetesek egyike lehetett, de foglalkozása miatt esetleg a püspökök-ségen is tevékenykedhetett. Vö. MÁLYUSZ 1971, 339.

IRODALOM

- ENTZ 1996 ENTZ G., *Erdély építészete a 14–16. században*. Kolozsvár 1996.
 FABRITIUS 1861 FABRITIUS, K., *Zwei Funde in der ehemaligen Dominikanerkirche zu Schässburg*. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. V/1 (1861). 1–40.
 HARSÁNYI 1938 HARSÁNYI A., *A domonkos rend Magyarországon a reformáció előtt*. Debrecen 1938. (Reprint: Paulus Hungarus/Kairosz)
 IPOLYI 1867 IPOLYI A., *Adalékok a magyar domonkosok történetéhez*. Magyar Sion 5 (1867) 481–497, 590–609, 662–673, 769–776.
 JAKÓ JAKÓ Zs., *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556)*. I–II. Budapest 1990.
 MÁLYUSZ 1971 MÁLYUSZ E., *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*. Budapest 1971.
 MOPH IV *Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica*. IV. Roma 1900.
 RUSU 1998 RUSU, A.A., *Gotic și renaștere la Vințu de Jos. Documente de cultură materială din Transilvania secolelor XIII–XVII. Gothik und Renaissance in Unter-Winz. Dokumente der Sachkultur in Siebenbürgen im 13.–17. Jh.* Cluj-Napoca – Satu Mare 1998.
 RUSU 2000 RUSU, A.A., *Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*. Cluj-Napoca 2000.
 URKB. VII ZIMMERMANN, FR.—WERNER, C.—MÜLLER, G., *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. VII. Bukarest 1991.

EINE ALT-NEUE QUELLE ZUR GESCHICHTE DER SIEBENBÜRGER DOMINIKANER

Auszug

Vor etwa 150 Jahren hat Karl Fabritius eine wertvolle Quelle der Geschichte der Dominikaner in Siebenbürgen publiziert. Die Publikation wurde zwar von Arnold Ipolyi einige Jahre später im Jahrbuch Magyar Sion übernommen, damit sie in breiterem Kreis bekannt wird, geriet die Quelle allmählich in Vergessenheit.

Das erste Teil des in der Schässburger Kirche gefundenen Büchleins besteht aus einer Zusammenfassung der Testamente, die für das Kloster seit den 1460er Jahren gemacht wurden. Anton Fabri, der ehemalige Prior des Konvents, der dieses Teil verfasst hat, ergänzte die Geschichte der Testamente mit weiteren Details, die entweder nur in der Erinnerung der

Konventsmitglieder, oder vielleicht in nicht auf uns gekommenen Urkunden erhalten gewesen sind. Fabri und sein Nachfolger, Petrus de Rupe, waren die Verfasser des zweiten Teiles, die Konventlisten der Siebenbürger, und insbesondere des Schäßburger Klosters enthält. Dieses Teil wird durch die Namen der Novizen zwischen 1515–1527 und der

Nativi aus dem Jahre 1529 ergänzt. Diese Listen stellen eine sogar in Europa seltene und dadurch äußerst wertvolle Quelle dar. Sie erlauben eine detaillierte Analyse der Zusammensetzung der Konvente, sowie der Änderungen.

Das dritte Teil besteht aus wirtschaftlichen Aufzeichnungen, die aber nicht das Thema dieses Aufsatzes sind.

B. F. Romhányi
Budapesti Történeti Múzeum
Budapest I.
Szent György tér 2.
H-1014

